

Levanger
kommune

Neset ungdomsskole – En dysleksivennlig skole

Handlingsplan

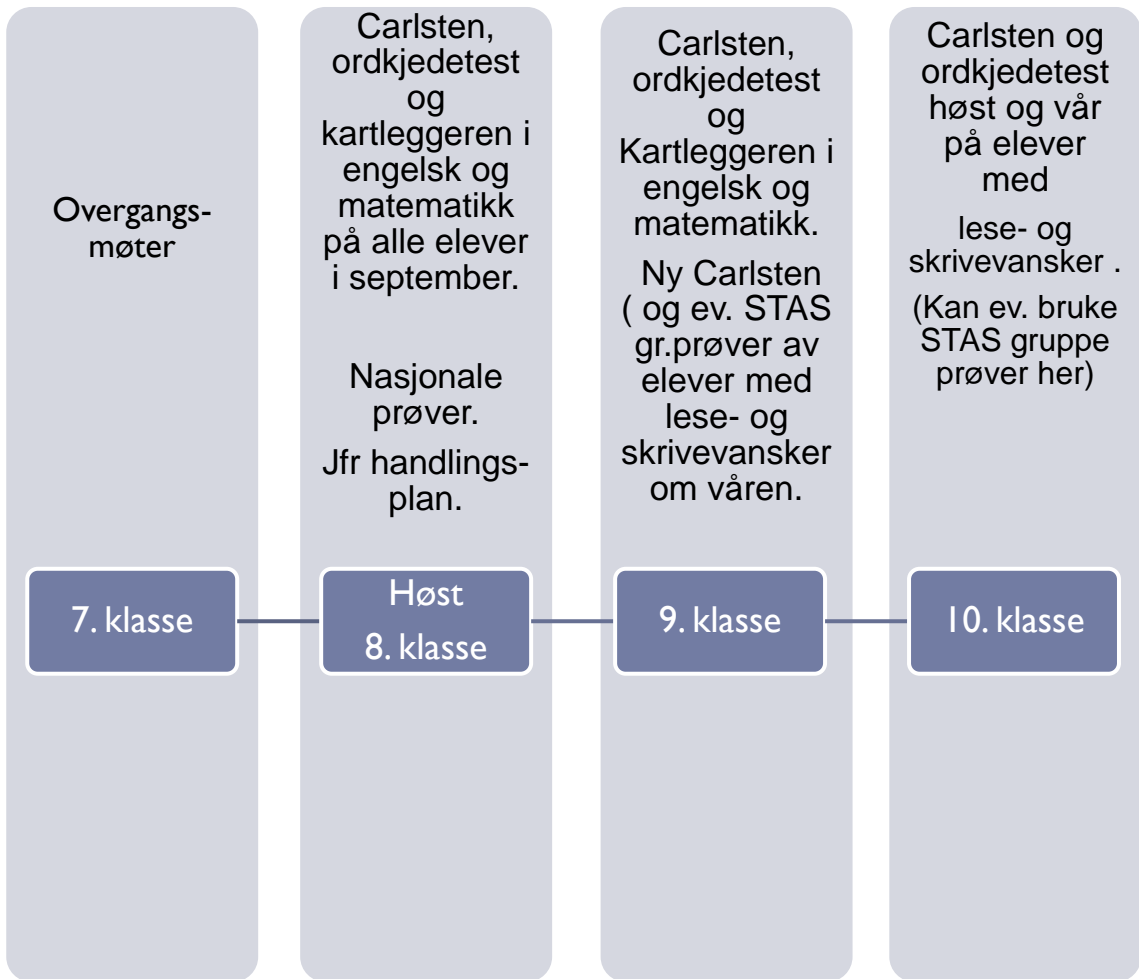

Dysleksi/ spesifikke lese – og skrivevansker

- ▶ ”Dysleksi er en språkbasert lærevanske som kan være arvelig og som kan ramme flere språkområder i tillegg til lesing. Undersøkelser viser at 20% av elevene i skolen strever med å lese og skrive. Av disse har ca 5- 7 % dysleksi eller spesifikke lese- og skrivevansker. Symptomene på dysleksi vil ofte endre seg med elevens alder og utviklingsnivå. Et tidlig tegn på lese- og skrivevansker vil være manglende interesse for å bli lest for, lære rim og regler og å leke med bokstaver. Ved skolestart vises vansker med å lære bokstaver og forbinde bokstaver og lyder. Lesingen kommer sent i gang og er preget av at barnet leser langsomt og gjør mange feil. Senere i skoleløpet vises vansker med å oppnå leseflyt og vansker med leseforståelsen. Mange dyslektikere sliter dessuten med skriftlige formuleringer og med rettskriving.” (www.statped.no/bredtvett)

-
- ▶ Elever med dysleksi viser ulike karakteristiske kjennetegn, og må møtes med ulike tiltak.
 - ▶ Skolen er regulert av en rekke lover og forskrifter, som bl.a. gir elever med dysleksi rett til tilpasninger for å kompensere deres spesifikke utfordringer (Oppl.l §§1-2, 1-3, 5-1, 9a m.fl)

KARTLEGGING I TRINNENE

Kartlegging og informasjon om hver enkelt

- ▶ Viktig med god informasjon fra barneskolen for å iverksette tidlige tiltak på ungdomsskolen, jfr plan for overgang barne- og ungdomskole.
- ▶ Overgangsmøter med spes.ped koordinator, rektor og kontaktlærer.
- ▶ Nasjonale prøver.
- ▶ Carlsten-test for alle elever i 8. klasse tidlig i september.
 - ▶ Være obs! på resultat. Rundt 100 ord i minuttet og/eller over 15 % feil.
- ▶ Ordkjedetest for alle elever i 8. klasse tas tidlig i september.
 - ▶ Være obs! på resultat; Stanine 1 og 2 for trinnet.
- ▶ Spes.ped kontakten på hvert trinn lager en oversikt over testresultat og andre relevante prøver og informasjon. Gjennomgår dette med teamet. Blir enig i videre kartlegging (STAS).

Kartlegging og informasjon om hver enkelt forts.

▶ **STAS- gruppeprøve**

- ▶ Standardisert test i avkoding og staving – gruppeprøver kjøres i midten av oktober for elever uten diagnose, men med lav score på testene i 8. klasse.
- ▶ Testen gjennomføres felles for disse elevene.
- ▶ I tillegg kan en ta en test i begrep og fonologisk bevissthet fra testen *Språk 6-16* (som skolen har).

▶ **Carlsten lesetest**

- ▶ Tas på alle elever i 9.klasse for å måle framgang.
- ▶ Carlstentest i 10.klasse for elever på gruppe i norsk.

VEIEN VIDERE - OPPFØLGING

- ▶ Hvis STAS-gruppetest viser fortsatt grunn til bekymring, sendes saken til vurdering i spes.ped.team.
- ▶ Kontaktlærer tar kontakt med heimen for utfylling av skjema for godkjenning om henvisning til ppt. Kontaktlærer fyller ut pedagogisk rapport i samråd med faglærer.
- ▶ Spes.ped-team kontakter ppt for videre testing.
- ▶ Bruke intern LOGOS kompetanse ved behov etter samråd med PPT.

TILTAK PÅ SKOLEN

- ▶ Tilrettelegging av undervisning i form av plassering i klasserommet, hjelpemidler, oppfølging med lekser. Lekser som eleven selvstendig kan arbeide med.
- ▶ Lages individuell læreplan (IOP/TPO, karriereplan?)
- ▶ Gruppeundervisning
- ▶ Begrepstrening, ev delta på begrepsgruppe
- ▶ Egen pc med CD-ord 8, Lydbøker, Smartbok(Naturfag, RLE, Kontekst(norsk))
- ▶ Tilrettelegging generelt (tentamen, eksamen, prøver og lignende)
- ▶ Lese- og skrivekurs
- ▶ Digitale kurs
- ▶ Tilrettelegging på nasjonaleprøver (opplesning i matematikk og engelsk).

HJELPEMIDLER til bruk i undervisning

- ▶ Elever med dysleksi eller med andre lese- og skrive utfordringer som **tilsier at en pc kan kompensere for vanskene de har**, må få en pc med innlagt cd-ord, AMIS/Daisy, smartbok og ev. elektronisk tankekart. Vurderingen må tas etter kartlegging, samtaler med faglærere, foresatte, team, spes.ped team. En kan ikke gå å vente på ei sakkyndig uttalelse, da dette tar for mye tid.
- ▶ Eleven må straks få opplæring i cd-ord 8, Open –Office/word og ev. touchmetoden (under Drill-pro eller 10 fingre).
- ▶ Lydbøker/smartbøker må straks bestilles. (Huseby kompetansesenter og Gyldendal(smartbok))

- ▶ CD-ORD-: Talesyntese til tekst, e- mail, internett og ordprediksjon på neste ord, stavehjelp i ordet du skriver, opplesning av ordforslag på norsk og engelsk

HJELPEMIDLER

til bruk i undervisning forts.

- ▶ Skolen bør i tillegg ha noen hjelpemidler på plass, tilpasset de elevene vi har til enhver tid.

For eksempel:

- ▶ C-penn 20, scanne-penn (denne har skolen kjøpt inn)
- ▶ Scanner, bokscanner med talefunksjon, OCR program på kopimaskina?
- ▶ Cd-ord 8
- ▶ i-finger, elektronisk ordbok?
- ▶ Head-set med mulighet for å lese inn tekst/andre svar i mikrofon i It's learning. Det skal finnes ett sett på 15 stk på hvert team.

RESSURSER

- ▶ Skolen må ha spesialpedagoger som har kunnskap om lese- og skrivevansker. Denne/disse skal kunne veilede andre lærere.
- ▶ Lage en flerårlig plan for målrettet kompetanseheving.
- ▶ Personalet veiledes jevnlig i temaet lese- og skrivevansker og dysleksi.
- ▶ Enkelte i personalet får opplæring i bruk av gruppeprøvene i STAS.
- ▶ Årlig opplæring av personalet i bruk av de tekniske hjelpemidlene.
- ▶ Videre årlig opplæring av lærere som arbeider tett på elever med dysleksi.
- ▶ Viktig at IKT-kontakten har **tid** og **kompetanse** til å hjelpe elever og lærere som sliter med å bruke programvaren. Innlegging av Amis/Daisy og CD-ord 8 **må gjøres fort.**

DYSLEKSIVENNLIGVENNLIG KLASSEROM

- ▶ Et dysleksivennlig klasserom bør organiseres slik at elever med lese- og skrivevansker kan sitte langt foran. (Pass på stigmatisering).
- ▶ Elever med lese- og skrivevansker bør, når dette er mulig, sitte ved siden av motiverte medelever eller en god elevhjelper som kan gjenta lærerens instruksjoner. (Pass på stigmatisering).
- ▶ I et dysleksivennlig klasserom er det rolig. Elever med lese- og skrivevansker kan ofte la seg distrahere av støy og bevegelser.
- ▶ Er preget av klare strukturer. It's learning med ukeplaner og prøve/innleverings varslings **skal brukes** av alle lærere.

DYSLEKSIVENNLIG LÆRER

- ▶ Bruker korte setninger.
- ▶ Gjentar viktige utsagn.
- ▶ Forklarer nye ord/begreper og er forberedt på å forklare ting om igjen og gjerne på en ny måte.
- ▶ Sjekker at elever med lese- og skrivevansker har forstått nye ting ved å få dem til å gjenfortelle. Gjør dette i 1- 1 situasjoner om det er mulig, men pass på å gjøre dette naturlig.
- ▶ Er tålmodig, elever med lese- og skrivevansker trenger ofte lenger tid enn andre elever. Lærer viser respekt for dette.
- ▶ Starter timen med å fortelle hva som skal skje, hva som skal gjennomgås og hvordan stoffet skal jobbes med.

DYSLEKSIVENNLIG LÆRER forts.

- ▶ Alle elever profiterer på struktur og forutsigbarhet i læresituasjonen. For elever med lese- og skrivevansker er det en forutsetning for læring. Vær forberedt på å hjelpe elever med lese- og skrivevansker med å få struktur på hverdagen sin.
- ▶ Hjelper eleven å kaste unødig papir, få med seg riktige bøker hjem etc. Ikke alle dyslektikere har en utfordring med å holde orden, men mange har det. (Lærer som ev. har dyslektikere på begrepsgruppa si kan hjelpe/støtte kontaktlærer her).
- ▶ Legger vekt på å lære elevene studieteknikker. VIKTIG!
- ▶ Oppmuntrer elevene til å bruke data. Er ikke redd for å innføre kompenserende hjelpemidler tidlig.
- ▶ Bruker ukeplanen på *It`s learning* for å gi elevene oversikt.
- ▶ Bruker Ariel eller Verdana og helst mer enn skriftstørrelse 12.

HVORDAN ORGANISERE en dysleksivennlig skole?

Gruppeundervisning

- ▶ **Utfordring** for ledelsen?
 - ▶ Hvordan bruke de **ressursene** en har?
- ▶ ***Spesifikke problem trenger spesifikke tiltak.***
- ▶ Elever med dysleksi kan være like flinke og kjappe som alle andre, men de kan lett bli et "offer" for en undervisning som er mengdedifferensiert. Gruppeorganisering med elever med helt andre behov må unngås.
- ▶ Organiseringa må være godt gjennomtenkt.

Dyslektikere skal ikke å være ute på gruppe i alle timene.....

- ▶ Elever med dysleksi kan følge klasseundervisningen, men trenger små og hyppige lese- og skrivetreningkurs.
- ▶ Kan gjøres i timer der andre elever har for eksempel undervisning i sidemål og lignende. (Enkelte dyslektikere kan/vil ha sidemål).

UTFORDRINGER

Hvordan møte mange ulike behov?

- ▶ Flere klasser på trinnet, elever som skal ut på gruppe fra ulike trinn.
 - ▶ Må alle ut?
 - ▶ Er det differensiert godt i klassen?
- ▶ Samarbeid mellom faglærerne og spesialpedagog. Fordel med samme halvårsplan på tvers av klassene.

FORSLAG TIL ORGANISERING...

- ▶ Faste timer der en underviser i enkelte tema
 - ▶ Eks.: En time med sidemål i uka eller rettskriving/ grammatikk/litteratur, sjangerlære, læringsstrategier.
- ▶ Resten av timene i forhold til tema på halvårsplanen?
- ▶ Dette gjør det mulig å arbeide med lese-/skrivekurs av mer spesifikk karakter i noen av timene i uka.
 - ▶ Elevene som er ute på gruppe kan da delta i andre emner inne i klassen i de resterende timene.

Norsk 5t ORGANISERING (Eksempel)

HØST 3t x 10 uker (el. annet)

Lese-/skrivekurs
Elever med dysleksi
og elever med lese-
og skrivevansker
som greier å følge
opp **intensivt**

Begrepsgrupper* i norsk fordypning

Forståelse for at
elever trenger hjelp
i begrepsforståelse
i flere fag.

EGEN GRUPPE

Elever som av **andre årsaker ikke greier å delta i klassen.**
De har mer behov for:
Mengdedifferensering
og svært tett oppfølging.

*Begrepsgruppe: ei gruppe elever med lærer som arbeider med sentrale begrep fra naturfag, samfunnsfag og rle (evt. også andre fag). Timene parallellegges med 2. fremmedspråk.

FORSLAG TIL ORGANISERING I EN KLASSE

- ▶ Her er det tenkt også **norsk fordypning** med begrepsgrupper.
- ▶ De resterende timene i norsk kan organiseres etter behov.
- ▶ **MULIGHET:**
 1. En kan kjøre små kurs senere etter metoden ***Arbeid med ord*** som skolen har eller bruk av andre gode materiell. Skolen har spesialpedagogisk kompetanse til å veilede i bruk av ulike metoder.
 2. Ha to-lærersystem i klassen i perioder.
 3. Kjøre sjangergrupper.
 4. Kjøre kursing i touch/ ti fingre.
 5. Mer kursing i programvare.(CD-ord og og ev. Free Mind(elektronisk tankekart)

OM ORGANISERINGA I NORSK

- ▶ På 8. og 10. trinn er det 5 norsktimer og på 9. trinn 4 timer norsk. Det er ikke nødvendig å være på gruppe i alle timene. Det kan kjøres lese- og skrivekurs i for eksempel 3 av 5 timer i uka for en periode (jfr. modell).

I de to andre timene kan eleven evt. få tilbud om **sjangerlære** ute på gruppe **eller** å følge klassen. Dette krever nøye planlegging og strukturert arbeid mellom faglærer og spesialpedagog etter halvårsplanen i norsk.

- ▶ **Hvorfor?**

Elever med dysleksi skal, om de ikke har tilleggsvansker, kunne følge klassen på det som ikke er spesifikk trening. Tilhørighet og selvfølelse er viktige element i en slik tanke. På denne måten frigjør en lærerressurs til andre utfordringer i de resterende timene.

OM ORGANISERINGA I NORSK forts.

- ▶ Lese-og skrivekurset må starte **etter** kartlegging, de nasjonale prøvene og høstferien. (Datakurs kan en starte opp med).

Halvårsplanen **må** ta hensyn til dette kurset.

Opplæring i læringsstrategier er VIKTIG og må ikke kollidere med tidspunktet for kurset.

Bør starte tidlig med det?

Kapittel 2 i Kontekst (norsklæreverk for skolen) er et viktig kapittel!

-
- ▶ Elever på gruppe, med dysleksi/språkvansker/lese-skrivevansker re-testes med Carlsten og ordkjedetest om våren uansett trinn.
 - ▶ De som deltar på lese- og skrivekurs må testes før og etter kurset (kan gjøres med Carlsten og gruppeprøver STAS). Dette som en oppfølging og test for å sjekke økning i lesehastighet og skriveferdigheter, og som kvalitetssikring av vårt arbeid.

Hvordan organisere prøver?

- ▶ **Dyslektikere har hos oss rett på:**
 - ▶ **Lengre tid ved prøver**
 - ▶ Viktig at de faglærerne som har prøver ordner det slik at eleven på forhånd vet at hun/han har mulighet til å få mer tid.
 - ▶ Er prøven for eksempel i timen før matfri, må eleven få et eget rom i matfri og mulighet til å spise etterpå. Dette er det faglærer som har ansvar for.
 - ▶ **Å få prøven på data**
 - ▶ Alle faglærerne må sørge for at eleven får prøven lagt inn på data. I de tilfellene at eleven måtte ha pedagogisk programvare der det er en talesyntese, kan eleven også støtte seg til denne. Om det er behov for at eleven sitter på eget rom, må faglærer vurdere dette (lyd fra data o.l.)
 - ▶ **Å få oppgavene opplest og få støtte i begrepsforståelsen**
 - ▶ Det er viktig at en leser spørsmålene for elevene. For eksempel i matematikk er det viktig at eleven får forklart *norsk-begrep* som eleven ikke forstår, slik at *begrepsforståelsen* ikke blir noen hindring for å løse oppgaven. Understreker at de ikke skal få forklaring på matematiske begrep som for eksempel areal, kvadrattot, omkrets og lignende.

➤ **Få skrivehjelp ved lengre skriftlige prøver eller ta prøven muntlig**

- ▶ Dyslektikere som har så store skriftlige utfordringer at de ikke får vise hva de kan på en skriftlig prøve i for eksempel naturfag, må få mulighet til å få sekretær.
- ▶ Lærer må planlegge prøven i god tid, slik at en kan skaffe ressurs til sekretærhjelp. I klasser med flere dyslektikere med denne utfordringen, må en så langt rå er, organisere det slik at de får hjelp til å skrive.
- ▶ Lærer kan også vurdere å gi eleven mulighet til å ta prøven muntlig enten ved at lærer hører eleven eller ved at eleven leser inn prøven på It's learning.(Via mail)

Hvordan ta nødvendige hensyn ved tentamen?

- ▶ **Organisering på team** er viktig
 - ▶ Påse at lærere med kompetanse i **engelsk, norsk, matematikk** blir plassert på eleven(e) på tentamensdagen. Kan ikke ha assistent!
 - ▶ Husk at tentamen er en læringssituasjon! Elever kan be om og skal få hjelp.
 - ▶ Påse at elever med dysleksi får **eget rom** om de har behov for støtte i lesinga eller i skrivinga. Ved muntlig/skriftlige prøver/-tentamen er det nødvendig med eget rom og eventuelt lese inn på It's learning, som støtte til læreren i vurderingsarbeidet i en muntlig/skriftlig vurdering.
 - ▶ Påse at eleven får skrevet ut prøven/tentamen eller levert minnebrikke.

MATEMATIKK

- ▶ Eleven må få opplest oppgaven eller få lagt oppgaven inn på sin PC slik at eleven kan få mulighet til å bruke talesyntese (CD-ORD).
- ▶ Skolen kan scanne prøven via skolens multifunksjonsmaskin og sende den som et pdf.format via e-mail til eleven (elevens data), It's Learning eller gi eleven en minnebrikke.
- ▶ Mulighet for eget rom hele dagen eller deler av dagen ved tentamen.
- ▶ Gis utvidet tid.
- ▶ Faglærere må vurdere hvor vidt eleven skal kunne få forklart enkelte begrep i forhold til teksten. Hovedfokus må være å finne ut av hva eleven kan i matematikk!
 - ▶ Til eksamen vil eleven ikke eleven få støtte til begrepsforståelsen.

NORSK

- ▶ Eleven må få opplest oppgaven eller få lagt oppgaven inn på sin PC slik at eleven kan få mulighet til å bruke talesyntese (CD-ORD).
- ▶ Skolen kan scanne prøven via skolens multifunksjons-maskin og sende den som et pdf.format via e-mail til eleven (elevens data), It's Learning eller gi eleven en minnebrikke.
- ▶ Mulighet for eget rom hele dagen eller deler av dagen ved tentamen.
- ▶ Gis utvidet tid.
- ▶ Ved evt bortvalg av emner må det tas med i betraktning overgang til videregående skole. Det er ikke noe absolutt krav om sidemål i videregående.

ENGELSK

- ▶ Eleven må få opplest oppgaven eller få lagt oppgaven inn på sin PC slik at eleven kan få mulighet til å bruke talesyntese (CD-ORD) og få oppgavene opplest på engelsk.
- ▶ Skolen kan scanne prøven via skolens multifunksjons-maskin og sende den som et pdf.format via e-mail til eleven (elevens data), It's Learning eller gi eleven en minnebrikke.
- ▶ Mulighet for eget rom hele dagen eller deler av dagen ved tentamen.
- ▶ Gis utvidet tid.
- ▶ En må vurdere om eleven skal ha mulighet for muntlig/skriftlig gjennomføring.
- ▶ Vær obs! på evt fritak for formell vurdering og konsekvenser ved overgang til ulike programområder i videregående skole.

ALLE FAG

- ▶ Utvelgelse av begreper for perioden.
 - ▶ En kan gjøre dette ved evt. å lage en liste eller lage en periodeplan med blant annet nye begrep opplistet. En kan også velge ut begrep for timen/uka.
- ▶ Hvorfor?
 - ▶ Da kan lærer som har begrepsgrupper eventuelt følge bedre opp og får anledning også til å forberede seg. Foresatte vil enklere se hva det blir lagt vekt på i aktuelle perioder.
- ▶ Faglære må begrense stoffet som eleven skal lese på heime.
- ▶ Ta hensyn til mengde av lekse! Lesing er en stor utfordring og leksearbeidet må ikke bli en hemsko.

EKSAMEN

- ▶ Bestill eksamen på cd slik at eleven kan lytte til spørsmålene.
- ▶ Mulighet til å sitte på eget rom.
- ▶ Rett til utvidet tid.
- ▶ Rett til å bruke elektronisk godkjent lesestøtte og ordbok som for eksempel: Ling-Dys, Ling-Right, CD-ord , e-lector eller voxit. (Skolen har cd-ord).

ULIKE KURS

- ▶ Skolen forplikter seg å kjøre kurs for både lærere, elever og foresatte som et ledd i å utvikle en bedre skole også for dyslektikere, f.eks
 - ▶ Cd-ord
 - ▶ It's learning – tilpasninger dyslektikere, f.eks innlesing av prøver
 - ▶ Scanning som hjelpemiddel
 - ▶ Generell innføring i dysleksi
 - ▶ Kartlegging, bla ved bruk av STAS
 - ▶ Se forøvrig Handlingsplan.

AVRUNDING

En dysleksivennlig skole vil alltid være på søken etter å forbedre egen praksis.

Slik er det også for oss. Vi lærer av egen praksis og vi lærer av innspill fra andre.

Vår handlingsplan er derfor ikke et avsluttet arbeid.

Tvert om, den vil stadig revideres i takt med utviklinga av arbeidet vårt for å bli stadig bedre.

Handlingsplanen må derfor leses i lys av dette, den er et aktivt og dynamisk arbeidsredskap for oss ved Nesset ungdomsskole.